

За умов незмінної пропозиції грошей відсоткова ставка є похідною величиною, яка визначається коливаннями попиту на гроші. Грошовий ринок також спроможний зберегти рівень відсоткової ставки за незмінної пропозиції грошей через відповідну зміну швидкості обігу грошової маси.

Проте, у переважній більшості центральні банки використовують гнучку грошово-кредитну політику, яка полягає у підтримці фіксованого рівня відсоткових ставок через відповідну зміну пропозиції грошей

В Україні використання відсоткових ставок грошового ринку має ще обмежене застосування. Основною причиною, що обмежує ефективність регулювання відсоткових ставок грошового ринку є те, що зміна облікової ставки НБУ неспроможна змінювати попит комерційних банків на кредитні ресурси. Частка кредитних ресурсів, які отримують комерційні банки від НБУ, є незначною і неістотно впливає на вартість кредитних ресурсів. У реаліях української економік зміну облікової ставки можливо розглядати тільки як індикатор намірів грошово-кредитної політики НБУ.

Таким чином, регулювання відсоткових ставок грошового ринку є дієвим інструментом державної економічної політики у сучасних ринкових економіках, що дає змогу активно впливати на динаміку економічної кон'юнктури. Проте, в Україні застосування відсоткової політики обмежується ще неформованими механізмами грошового ринку та інституційною недобудованістю банківської системи.

Література

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. – М.: Дело ЛТД, 1994. – 499 с.
2. Бюлетень НБУ. – 2007, № 5. – 97 с.
3. Валютный и денежный рынок. – М.: Альпина, 2002. – 43 с.
4. Кейнс Дж.М. Общая теория процента, денег и занятости// Антология экономической классики. В 2-х томах. – 1993, т. 2. – С. 137-434.
5. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: Инфра-М, 1997. – 286 с.
6. Рикардо Д. Статьи и речи о денежном обращении в банках// Сочинения, т. 2. – М.: Госполитиздат, 1955. – 78 с.
7. Тьюзл Р. Дж., Бредли Э.С. Тьюзл Т.М. Фондовый рынок. – М.: Инфра-М, 1999. – 365 с.
8. Фишер И. Покупательная сила денег// В кн.: Деньги. – К.: Украина, 1997. – 258 с.

УДК 334.722:336.564

Здобувач А.Р. Огоновський – Львівська КА

ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ ПОДАТКІВ ТА ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

Проаналізовано основні етапи еволюції податкової системи у світі та в Україні. Наголошено на гострій потребі ухвалення Верховною Радою податкового кодексу України, який враховує цивілізаційний досвід та національну специфіку.

Competitor A.R. Ogonovski – L'viv commercial academy

The stages evolution of the tax and the principles reforming of the national tax system

In the article analyze the general stages evolution of the tax system in the world and in Ukraine. The author is accents into the exquisite demand acceptance Supreme Soviet tax codex Ukraine considering civilization experience and the national specify.

Вступ

Розвиток суспільства, різних форм і типів держави, товарно-грошових відносин приводить до появи різних видів податкових систем, які містять механізм, техніку оподаткування, види, елементи податків та управління ними. І до цього необхідно підходити творчо, використовуючи десятиліттями, а то й віками, набутий досвід, що заслуговує на вивчення та використання найбільш доцільного з нього у власній практиці формування ефективної податкової моделі. Це особливо важливо в нинішніх умовах, коли фінансова система України перебуває в стані нестабільності і, що безпосередньо пов'язано з економічною кризою, спадом виробництва, недосконалістю і не-ефективністю податкової системи. У країні до цього часу не розроблено державної науково обґрунтованої економічної політики, відсутня її концептуальна основа. Податкова система формується методом проб і помилок, носить чітко виражений фіскальний характер, погано виконує стимулювальну функцію в сфері виробництва.

Тільки останніми роками в країні з'явилися статті, навчально-методична література, монографії, в яких автори розглядають роль і місце податків у системі ринкових відносин, організації і техніки оподаткування, діяльність і функції державних та місцевих органів влади в цій сфері економічного життя країни. У публікаціях стали більше уваги приділяти вивченню теоретичних досліджень та практики організації податкової служби провідних країн світу, їх пристосування до наших умов. Серед вітчизняних вчених-економістів, що досліджують проблеми оподаткування, можна виділити праці О.Д. Василика, В.М. Опаріна, В.М. Суторміної, В.І. Кравченко, В.М. Мельника, С.М. Онисько, В.Р. Онищенко, М.Я. Азарова, Р.А. Славюка, М.І. Крупки, Ю.В. Пасічника. Кожен із зазначених є автором підручника, навчально-методичного посібника або низки наукових публікацій, в яких досліджуються проблеми податків, фінансової податкової системи в Україні, висвітлюється досвід функціонування бюджетної системи в економічно розвинених країнах та інші питання, що пов'язані з організацією фінансової системи в Україні перехідного періоду.

II. Постановка завдання

Метою нашої статті є аналіз історичного досвіду еволюції податкових систем у зарубіжних країнах та Україні з метою виявлення загальних закономірностей і тенденцій розвитку фіскальної системи та її окремих елементів і втілення їх у податковому кодексі України.

III. Результати

Податки виникли разом з державою для її обслуговування. З перших днів появи держава потребувала для свого існування і виконання нею функцій ресурсів, які вона нерідко добувала грабунком більш слабких сусідів або ж власного народу. Для ведення війн, оборони потрібно було військо, для управління країною – спеціально утворений для цього апарат, які потребували відповідних матеріально-грошових ресурсів. Влада в особі монарха, царя або ж іншого суб'єкта отримувала їх примусом у власників землі, майна, інших матеріально-речових ресурсів. З часом ці побори були унормовані у вигляді обов'язкових платежів населення державі.

Ще в 506 р. до н. е. у Стародавньому Римі було введено платежі (акцизи) на сіль. Ксенофонт у своєму трактаті "Про доходи Римської республіки" розробив положення про введення мита, податків та інших платежів державній владі. На початку першого століття н. е. римський імператор Октавій Август запроваджує в країні акцизи на продаж деяких товарів, встановлює податки на спадщину, продаж рабів, податок на одружених [1].

До подібних форм оподаткування в Україні прийшли тільки в кінці XVI – на початку XVII ст. А до того (в X і XI ст.) податки збирали у формі данини. До її складу входило хутро, мед, віск, худоба, інші види товарів. Об'єктом обкладання був селянський двір (дим), спосіб збору данини був простий. За словами візантійського цісаря Костянтина Багрянородного, київський князь на чолі своїх дружинників пізньої осені виїздив з столиці і збирав протягом усієї зими на підвладній йому території з кожного двору все, що було корисно для вжитку, можна було вилучати. Такий збір данини тривав до весни. Зібране Дніпром і його притоками доставлялося в Київ [2].

У Росії перехід від подвірного збору податі до подушного було здійснено тільки в першій чверті XVIII ст. при Петрі I. До цього спонукала гостра потреба в додаткових грошових ресурсах, яких не вистачало на військові потреби. Обкладання селянських дворів податками, яке мало місце на той час, привело до того, що поміщики, на яких було покладено обов'язок збирати податки зі своїх селян-кріпаків, щоб зменшити податкову базу, почали зселяти декілька сімей в один двір. Це привело до скорочення дворів. Їх перепис у 1710 р. показав, що кількість дворів з 1648 р. скоротилася за цей період на 30 %. Природно, що це звузило податкову базу, а відтак і надходження грошей в государеву казну. Було вирішено сплачувати податки не з двору, а з кожної особи чоловічої статі.

З метою визначення кількості платників податків (осіб чоловічої статі) в 1718 р. було проведено перепис всього чоловічого населення. Усі ті, хто потрапив у переписний реєстр, ставали платниками податків, величина якого становила 70 коп. на рік на особу [3].

Загальна сума платників податків становила 5,5 млн. осіб селянського походження і 183 тис. душ посадського населення. Різко зросла сума податкових надходжень, які становили в 1724 р. 65,5 % усіх надходжень в казну держави. Але навіть за збільшення грошових надходжень в бюджет держави, він був постійно дефіцитним. Щорічний дефіцит становив 13-18 %. Дві третини бюджетних доходів витрачалося на війни, розбудову регулярної армії, створення військового флоту.

Протягом всього XVIII ст. у колонізованій Україні мало місце постійне підвищення податкового тиску на населення. За даними 1782 р. загалом у Росії нараховувалося 17 різноманітних податків і зборів. Зростали і податкові ставки. Це дало змогу прибуткову частину бюджету у 1763 р. з 18,5 млн. крб. збільшити в 1796 р. до 73 млн. крб., тобто в 4 рази [4].

Податкова система носила яскраво виражений класовий характер. Дворянство і духовенство в т.ч. українське, було звільнено від сплати прямих податків, митних зборів [4]. Кошти в державну казну переважно надходили з

податних станів – селян, міщан, купців. Поряд з грошовими податками населення змушували нести велику кількість різного роду натуральних повинностей. Особливо обтяжливим для населення було харчування солдат, що поселялися на постій у місця їх дислокації.

Подушний податок, введений Петром I було скасовано для міщан в 1861 р. і замінено податком на доходи. Для решти населення подушний податок залишився і навіть збільшився. В 1861 р. він становив 1 крб., а в 1863 р. – 1,25 крб., а в 1867 р. ще збільшився на 50 коп. і становив 1,75 крб. [5].

З утворенням земств (1864) у три рази зросли місцеві податки. На початку 70-х років XIX ст. колишні поміщицькі селяни платили з кожної десятини разом з податками і викупом по 2,21-3,35 крб., а поміщик платив залежно від якості і територіального її розміщення від 7 до 23 коп. [5].

В 60-70-х роках XIX ст. в підросійській Україні гостро обговорювалася проблема переходу від подушного податку до обов'язкового оподаткування усіх видів доходів усіх станів суспільства. Це подавалося як крок до створення народного представництва, чого боялося дворянство, царизм. Проблема була не стільки економічною, як політичною. Саме це, тобто політичні мотиви, завадили прийняти цей прогресивний податок у ті роки XIX ст., який давно вже був запроваджений в західноєвропейських країнах.

Анахронічність подушного податку розумів навіть міністр царського уряду Н.Х. Бунге, який у 1861 р. писав: "Важко уявити скільки-небудь переконливі доводи справедливості стягнення і з бідного, і з багатого по 1 крб. податку" [5]. Починаючи з 1884 р., уряд поступово почав відміну подушної податі (остаточна її відміна відбулася в європейській частині Російської імперії тільки в 1887 р.). Подушний податок замінювався іншими формами оподаткування, впроваджуються і зростають акцизні збори на спирт, тютюн, цукор, нафтопродукти. Оподатковується нерухомість міських жителів, торгівля, промисли, доходи від грошових капіталів і т.п. Підвищуються митні збори на таможах. Всього за 4 роки (1882-85) вони виросли більше, ніж на 30 % [5]. Підросійська Україна, поступово, але неухильно прямувала до стандартів податкової системи, які були впроваджені в країнах Західної Європи. На зміну феодалній земельній ренті, подвірному, подушному податкам все більшою мірою здійснювалося оподаткування доходів фізичних, юридичних осіб. Але, як і раніше, у системі податків продовжували домінувати доходи від державних підприємств, включаючи державну винну монополію, яка давала державній казни в 1913 р. 60 % бюджетних доходів, прямі податки становили всього 8 %.

Участь Росії у світовій війні (1914-17 рр.) та більшовицький переворот згубно позначилися на економіці країни, довели до повного краху фінансову систему Росії. Для покриття гігантських воєнних витрат уряд Росії, а пізніше і уряд новоствореної радянської держави застосовували емісію грошових знаків, вводили все нові і нові податки і збори. Більшовицький уряд в роки громадянської війни викидав в обіг нічим не забезпечені паперові гроші, що привело їх до повного знецінення. За рахунок такого "інфляційного податку" покривалися майже всі витрати центральних органів влади. Не приносили доходу державі і націоналізовані фабрики і заводи, більшість з яких простоюва-

ли, а ті, що працювали, давали одні збитки. У цих умовах було впроваджено продовольчу розверстку – своєрідний податок на селян, за якого у них насильно відбирали усе "зайве" продовольство. Продрозверстка за формою вилучення дуже нагадує збір данини Золотою Ордою. Продрозверстка проіснувала до 1921 р., коли було введено продовольчий податок, який відрізнявся від продрозверстки тим, що був унормований відповідно до частки землі, що залишалася у селян після його виконання, була їх власністю, якою могли розпоряджатися, як хотіли.

Перехід від продрозверстки до продподатку приніс селянству значне полегшення. Почалося оздоровлення господарства, розвиток виробництва, зростання доходів селян, що підготувало умови для заміни натурального податку грошовим. Це було зроблено в процесі податкової реформи 1923 р. У процесі цієї реформи всі види податків, які сплачували селяни (продовольчий, трудогужевий, подвірно-грошовий, загальногромадянський, на деякі місцеві податки) було об'єднано в єдиний сільськогосподарський податок [6]. При визначенні розміру податку враховували частку ріллі, сінокосу на їдця, врожайність хлібів і трав, кількість робочої та продуктивної худоби.

Одночасно з введенням податку на сільськогосподарське населення здійснювалися податкові заходи у містах. Основою оподаткування міського населення став сукупний дохід платника податку. Ставки податку диференціювалися від 0,83 до 15 % і залежали тільки від розміру доходу. Заробітна плата робітників і службовців у сукупний дохід не входила і податок з неї не стягувався [6].

Встановлений порядок оподаткування населення проіснував недовго. Вже в 1930 р. було вжито заходів щодо його зміни. Суть цих заходів полягала в тому, щоб ліквідувати множинність платежів і внести в систему державних доходів чіткість, прозорість, виходячи з нових форм господарювання, управління промисловістю та іншими галузями господарства. Більшість платежів було об'єднано у два, для державних підприємств – податок з обігу і податок на додану вартість. За основу побудови податку з обігу були покладені такі принципи: податок встановлювався у формі платежу, що стягувався у твердих ставках до обігу або до валової виручки від реалізації товарів. Ставки диференціювалися залежно від соціально-економічного значення товару. Найбільші – для алкогольних і тютюнових виробів. Сплата цього податку здійснювалась покупцем при купівлі-продажу товару. Це був податок на споживання, непрямий [6].

Другою формою платежів було відрахування від прибутку госпрозрахункових підприємств за визначеними планово-директивними органами ставками. Ці форми оподаткування, визначені в 1930-32 рр., збереглися фактично на весь період функціонування командно-адміністративної системи з незначними корективами.

Впровадження в 1923 р. твердого і постійного (на декілька років податку стало полегшенням для селян, гарантією від свавілля місцевої влади. Це сприяло відродженню і подальшому розвитку сільськогосподарського виробництва. Ціни на продовольство на внутрішньому ринку знизилися, країна знову почала

експортувати зерно і іншу продукцію сільського господарства. Принципу сталості в оподаткуванні уряд намагався дотримуватися і стосовно промисловості інших галузей економіки. Податкова система періоду НЕПу хоч і була непозбавлена недоліків і специфічних особливостей, була зорієнтована на стимулювання розвитку економіки, особливо на початку цього періоду.

У податковій системі періоду НЕПу чітко проглядаються два етапи. Перший етап припадає на період 1921-1926 рр., а другий – з 1926 до 30-х років минулого століття [7]. У першу половину НЕПу зусилля влади в податковій політиці зводилися до більш-менш справедливого розподілу податкового тягара між платниками податків з різних соціально-економічних укладів. Мета цих зусиль була очевидною: оживити агонізуючі галузі економіки – промисловість, транспорт, зв'язок, сільське господарство. Тому загальна сума податків у ці роки не виходила за криву Лаффера, за якою оподаткування набуває конфіскаційного характеру. Податкова система цього періоду значною мірою посилила стимулювальний характер. Це позитивно позначилося на результатах виробництва: в країні спостерігалось економічне піднесення.

Після 1926 р. відбулася переорієнтація цілей і завдань НЕПу, значна роль в їх організації відводилась податковій системі. Водночас політичне керівництво держави взяло курс на обмеження, скорочення, а потім і повну ліквідацію приватновласницьких форм господарювання як у містах, так і в селах. основна роль у цьому соціально-політичному процесі відводилась податковій системі. На зміну стимулювальної функції податків, яка домінувала у перші роки НЕПу, прийшла чітко виражена фіскальна регресивна з конфіскаційними елементами. Податки служили в руках влади інструментом вирішення політичних і соціальних проблем. Першим кроком влади у цьому відношенні була відмова від реалізації основоположного принципу оподаткування – рівномірного розподілу податкового тягара між платниками податків. У травні 1927 р. впроваджується податок на надприбуток. Об'єктами оподаткування стали приватні підприємства, які переробляли сільськогосподарську сировину, млини, маслоробні підприємства і їм подібні. Податки встановлювалися на такому рівні, що після їх сплати не було ресурсів не тільки розширювати виробництво, а й тримати його на досягнутому рівні. Одночасно з цим видавалися безліч інструкцій, постанов, які руйнували приватновласницьку діяльність. Власне для цього вони й проваджувалися. В результаті почалося масове їх банкрутство, закриття. Тільки з 1928 по 1930 рік кількість приватних діючих підприємств скоротилася на 44 %. До моменту завершення примусової колективізації 1931-1932 рр. було покінчено з приватним сектором у промисловості [7].

З цього часу в системі оподаткування чітко визначається соціально-політична функція, яка відповідає ідеології, духу і потребам тоталітарного режиму. Одне з першочергових завдань цього режиму – ліквідація приватногосподарського укладу за допомогою податкової системи була виконана. Спроба використати податкову систему як засіб боротьби з політичними противниками широко використовувалася і в наш час у період виборчих переговорів Президентом України у 1999, 2004 роки режимом Кучми. Вони провалилися тільки завдяки масовому народному протесту "помаранчевої революції".

У колишньому СРСР переважали непрямі, опосередковані податки. Пояснюється це низкою особливостей цього податку. Насамперед простотою його вилучення у населення через механізм ціноутворення. Непрямі податки для радянської влади були вигідні й тим, що давали можливість певною мірою приховано отримувати дохід за рахунок підвищення ціни. Вони безпосередньо державою не вилучалися з заробітної плати або іншого доходу громадян. Цей податок, який по суті був акцизом, вилучався при купівлі товару, оплаті послуг.

Одним з найпоширеніших непрямих податків, що використовувався в СРСР, був податок з обігу. Його впровадили в 1939 р. і проіснував він до 1992 р., коли країна розпалася на окремі самостійні держави. Це був основний бюджетонаповнювальний податок на споживача, оскільки саме він сплачував його, коли здійснював покупку. Податок з обігу являв собою твердо визначену державою частку ціни товару і був її структурним елементом. Цей податок виконував чітко визначену розподільчу функцію. Ним обкладалися товари широкого вжитку – продовольчі товари, одяг, взуття та інші товари групи Б".

Така практика використання податку з обігу привела до великих перекосів у ціноутворенні. Одні товари (товари народного споживання) продавалися за цінами, що в декілька разів перевищували їх собівартість, а інші товари – засоби виробництва (машини, обладнання, вугілля, нафтопродукти, метал тощо) реалізовувалися за цінами, нижчими їх собівартості, що створювало ілюзію їх дешевизни. Це не сприяло економному використанню ресурсів, було причиною марнотратства. То ж і не дивно, що в СРСР протягом багатьох десятиліть на кожну одиницю готової продукції витрачали сировини у 3-4 рази більше, ніж у розвинених капіталістичних країнах [7]. У нашому випадку спостерігається втрата податками властивої їм у ринковій економіці стимулювальної функції.

Варто зауважити, що окремі життєво важливі для населення товари реалізовувалися без податку з обігу, а іноді навіть нижче їх собівартості. До таких товарних груп належали ліки, шкільно-канцелярські товари, асортимент дитячого одягу, взуття, різного розу навчальні посібники, підручники тощо. Така цінова політика на ці види товарів відкривала широкий доступ до них споживача і сприяла задоволенню їх потреб, відповідала тій соціальній політиці, яка декларувалася владою.

Істотні зміни було внесено у шістдесяті роки в оподаткування доходів колгоспів, колгоспників. До 1966 р. податок колгоспами оплачувався з валового доходу, у який включався і фонд оплати колгоспників. Це приводило до того, що господарствам доводилося платити податок навіть за умов збитковості і коли не було прибутку. А таких у повоєнні роки, в архаїчній здирницькій системі заготівель сільськогосподарської продукції, було багато.

Починаючи з 1966 р. 12 %-й податок колгоспами сплачувався тільки за умов досягнення 15 %-го рівня рентабельності виробництва. Це означало, що ті господарства, у яких вона була нижче, звільнялися від оподаткування. А у тих, у яких вона була вищою, платили податок в розмірі 15 % і 0,3 % з кожного відсотка приросту прибутку, який перевищував 15 % норму рентабельності. Законом було відзначено, що податок не повинен перевищувати 25 % валового прибутку господарства [8].

Позитивні зміни відбулася і в оподаткуванні особистих доходів колгоспників. У повоєнні роки (1945-53 рр.) в системі оподаткування зберігався старий порядок оподаткування колгоспного двору. Кожна колгоспна сім'я, яка користувалася присадибною ділянкою землі, зобов'язана була здавати визначену державою кількість різних видів сільгосппродуктів – молока, м'яса, картоплі, овочів тощо. Цей вид натуральних податків за формою і змістом нагадував оброк, який доводилося селянам сплачувати в часи кріпосного права. Цей натуральний податок був обтяжливий для селян, оплата праці яких у колгоспах була низькою і нерегулярною. Ці архаїчні види податків було скасовано тільки після смерті Сталіна (1953) постановою "Про скасування обов'язкових поставок сільськогосподарських продуктів господарствами колгоспників, робітників, службовців" [9].

Істотні зміни відбулися в системі формування бюджетних доходів з прибутку підприємств в середині минулого століття. Кризові явища в економіці на початку 60-х років викликали необхідність здійснення заходів підвищення економічної ефективності, стимулювання раціонального використання матеріальних, трудових ресурсів. Ставилося завдання створити такий господарський механізм, який спонукав би трудовий колектив, починаючи з його керівника до рядового працівника, дбати про бережне використання паливно-матеріальних ресурсів, зростання продуктивності праці. Зацікавити у цьому працівників можна було змінивши існуючий до 1965 р. порядок розподілу прибутку. Існуюча на той час система його розподілу не зацікавлювала працівників підприємства у його збільшенні, оскільки майже весь він (до 95/) вилучався через розподільчу податкову систему.

На вересневому (1965) Пленумі ЦК КПРС було вирішено запровадити новий порядок розподілу прибутку на користь підприємств, який пізніше був підтверджений урядовими рішеннями. Якщо до 1965 р. частка підприємств у розподілі прибутку не перевищувала 5 %, то уже в 1966 р. вона зросла до 27 %, а в наступні 1980 і 1990 рр. – відповідно до 36 і 40 % [10].

Додаткові ресурси підприємства, що надійшли від перерозподілу прибутку, було використано на формування фондів економічного стимулювання (фонд матеріального стимулювання, розвитку виробництва, житлового будівництва), зокрема, в 1985 р. на це пішло 15 %, а в 1990-39 % прибутку [11].

Одночасно з цими змінами в розподілі прибутку була введена плата за виробничі фонди, за трудові ресурси, фіксовані, рентні платежі, які надходили в бюджет держави. Джерелом цих платежів був прибуток підприємств. У 1980-1990 рр. плата за виробничі фонди відповідно становила 24-19 %, а за трудові ресурси у 1990 р. – 5 % отриманого в цьому році прибутку [11].

"Обов'язкові платежі", які вносили підприємства в бюджет за змістом, фактично були податком, але за правовим статусом відрізнялися від них. На відміну від податків, які законодавчо встановлювалися Верховною Радою, "обов'язкові платежі" визначалися галузевими міністерствами і відомствами за методиками, які вони самі розробляли і самі могли змінити. Особливої стимулювальної ролі, на які розраховували ініціатори впровадження цих платежів, вони не відіграли. Рядові працівники не завжди були проінформовані

про існування таких фондів і можливість отримати з них доплату до заробітної плати. Що ж до керівників, то вони були більш зацікавлені в перевиконанні кількісних виробничих показників плану, аніж у підвищенні ефективності виробництва. Мало місце подальше зниження прибутковості виробництва, труднощі у формуванні бюджетних фондів.

Пошуки нових форм стимулювання виробництва обумовили проведення реформи господарського управління в країні. Як і в минулому, метою було створити зацікавленість працюючих у кінцевих результатах праці, виробництва, підвищенні його ефективності.

Раніше, до 1987 р. у практиці розподілу прибутку підприємств діяв залишковий принцип розподілу прибутку, за виключенням нормативу плати за фонди. Після 1987 р. в основу такого розподілу було покладено нормативний метод що давало можливість при зростанні прибутку збільшувати ту її частку, яка залишалася у підприємстві. Встановлювався норматив відрахування прибутку у бюджет, міністерствам.

Новим тут було те, що заборонялося відомчим і міністерським чиновникам протягом року змінювати нормативи плати в бюджет і інші платежі. Це давало можливість при зростанні прибутку відповідно збільшити і ту частку, яка залишалася підприємству.

Але нормативне відрахування прибутку було далеке від сучасних форм і методі оподаткування у розвинених країнах світу. У підприємств, як і раніше, відбирали більшу частину прибутку, ніж залишали їм. Але навіть це не забезпечило збільшення надходжень у бюджет. Особливо великих втрат зазнала доходна частина бюджету внаслідок алкогольної політики в 1986-1987 рр. Започаткована з найкращими намірами, вона принесла державному бюджету великої шкоди. За 1986-1988 рр. втрата податку з обігу з алкогольних напоїв становила 37 млрд. крб., тобто щорічно більше 12 млрд. крб. В результаті, починаючи з цього часу нестача фінансових ресурсів у державі стала особливо відчутною. Тотальна фінансова криза, яка охопила країну в другій половині 80-х років минулого століття, була однією з причин розпаду СРСР.

Виникнення незалежних держав, у т.ч. і України на теренах колишнього Союзу, стало новим етапом розвитку податкової системи, адекватної умовам переходу від тоталітарної командно-адміністративної системи до соціально орієнтованої ринкової економіки. Становлення податкової системи України ускладнювалося тим, що воно відбулося в умовах глибокої системної й економічної кризи, зруйнованої кредитно-грошової системи, політичної нестабільності. Податкове законодавство довелося розробляти практично з чистого аркуша, використовуючи при цьому набутий віками досвід країн з розвинутою ринковою економікою у формуванні своїх податкових систем, а також нормативну податкову базу колишнього СРСР.

Правовою основою податкової системи України є "Закон про систему оподаткування", який був уперше прийнятий у 1991 р. Пізніше, в 1994 р. він був доповнений з врахуванням соціально-економічних змін, які сталися в країні в 1992-93 рр. Але цей змінений і доповнений закон діяв тільки до 1997 р. коли Верховна Рада внесла у нього нові доповнення, викликані потре-

бою поліпшення податкового законодавства. Нині цей Закон є базовим. У ньому визначаються принципи побудови податкової системи, платників податків, їх обов'язки і відповідальність за порушення податкового законодавства, основні види податків та інших обов'язкових платежів, що стягуються з фізичних і юридичних осіб на території України, поділ їх на загальнодержавні та місцеві [12]. Але вже і в цей закон внесено багато змін, доповнень. Крім податкових законів, існує багато різних доповнень до податкових нормативних актів, що ускладнює роботу податкових органів і їх працівників. Давно назріла необхідність розроблення податкового кодексу України, прийняття якого Верховною Радою надмірно затяглося.

III. Висновки

Таким чином, за роки самостійності в Україні створено податкову систему, яка дає змогу загалом забезпечити наповнення грошовими ресурсами доходної частини бюджету, необхідними для виконання державою закріплених за нею функцій. Водночас ця система має істотні недоліки, які обумовили значне податкове навантаження на суб'єкти господарювання, яке привело до невинновданого вимивання обігових коштів підприємств, великих втрат бюджетних ресурсів через надмірні податкові пільги. У податкове законодавство часто вносяться зміни, що робить його нестабільним і не дає можливості підприємцям визначити перспективу своєї господарської діяльності. Ці та інші недоліки, які властиві чинній податковій системі, вимагають її реформування та першим кроком якого стане ухвалення Верховною Радою податкового кодексу України, який враховує цивілізаційний досвід та національну специфіку.

Література

1. **Василик О.Д.** Податкова система України: Навч. пос. – К.: Поліграфкнига, 2004. – С. 411.
2. **Історія** народного господарства Української РСР. В 3-х томах, т. 1. – К., 1983. – С. 70.
3. **История СССР** с древнейших времен до конца XVIII века. – М.: Высш. шк., 1983. – 284 с.
4. **Коняев А.** Финансовый контроль в дореволюционной России. – М.: Госполитиздат, 1979. – С. 19.
5. **История СССР** в 1860-1917 г. – М.: Просвещение, 1990. – С. 43-56.
6. **Історія** народного господарства Української РСР. У 3 томах, т. 2. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 195.
7. **Міжнародне** оподаткування: Навч. пос. – К., 2003. – С. 51-52.
8. **Ведомости** Верховного Совета СССР, 1970, № 1507. – С. 3-4.
9. **Решения** партии и правительства по хозяйственным вопросам (1917-1967 гг.) Т. 4. – С. 349-351.
10. **Политическая** экономия, т. 3. – М., 1979. – С. 329-343.
11. **Народное** хозяйство СССР в 1990 г. – М.: Финансы и статистика, 1991. – С. 21-25.
12. **Закон** України Про внесення змін до Закон України "Про систему оподаткування// Голос України. – 1997. – 25 березня.

УДК 336.22:336.71

Здобувач О.Г. Сербина – Львівська КА

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено вплив оподаткування банківської діяльності як на саму банківську систему, такі і на економіку країни загалом. Критично розглянуто основні підходи та аргументи до оподаткування банківської діяльності в трансформаційних економіках.